

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING IJTIMOYIY-
EMOTSIONAL KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA
PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR**

Qurbonaliyeva Navbahor Anvar qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

“Maktabgacha ta'lim” kafedrasi magistranti

nebahar0421.com@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik va psixologik jihatlariga bag'ishlangan. Maqolada O'zbekistonning “Ilk qadam” davlat dasturi, Montessori tizimi, Erikson va Gottmanning nazariyalari asosida bolalarning his-tuyg'ularini boshqarish, empatiya qilish va ijtimoiy munosabatlar qurish qobiliyatlarini rivojlantirish yo'llari yoritilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, pedagogik va psixologik yondashuvlarning uyg'unlashgan holda qo'llanilishi bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishida samarali natijalar beradi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, ijtimoiy-emotsional rivojlanish, pedagogik yondashuv, psixologik metodlar, his-tuyg'ular maktabi.

Abstract: This article is devoted to the pedagogical and psychological aspects of developing social-emotional skills in preschool-aged children. The article highlights methods for developing children's ability to manage emotions, show empathy, and build social relationships based on Uzbekistan's "First Step" state program, the Montessori system, and theories by Erikson and Gottman. Research results demonstrate that the integrated application of pedagogical and psychological approaches yields effective outcomes in children's social-emotional development.

Keywords: preschool education, social-emotional development, pedagogical approach, psychological methods, emotional intelligence.

Аннотация: Данная статья посвящена педагогическим и психологическим аспектам формирования социально-эмоциональных навыков у детей дошкольного возраста. В статье на основе государственной программы Узбекистана «Илк кадам», системы Монтессори, теорий Эриксона и Готтмана освещаются пути развития у детей способности управлять эмоциями, проявлять эмпатию и выстраивать социальные отношения. Результаты исследования показывают, что комплексное применение педагогических и психологических подходов дает эффективные результаты в социально-эмоциональном развитии детей.

Ключевые слова: дошкольное образование, социально-эмоциональное развитие, педагогический подход, психологические методы, школа эмоций.

KIRISH

Maktabgacha yosh - bu bola shaxsining asosiy rivojlanish davri bo'lib, unda ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarning shakllanishi kelajakdagi muvaffaqiyatli hayot uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Ijtimoiy-emotsional rivojlanish bolalarning o'z his-tuyg'ularini anglash, boshqarish, boshqalarning his-tuyg'ulariga empatiya qilish, ijtimoiy munosabatlarda faol ishtirok etish va muammolarni konstruktiv hal qilish qobiliyatlarini o'z ichiga oladi.

PEDAGOGIK YONDASHUVLAR

Pedagogik yondashuv - bu o'qituvchi tomonidan qo'llaniladigan, maqsadli, rejalashtirilgan va maxsus tashkil etilgan ta'lim-tarbiya usullarini o'z ichiga oladi.

1. Integratsiyalashgan va o'yinga asoslangan yondashuv:

- Maqsad: Ijtimoiy-emotsional tarbiyani barcha faoliyat turlariga (STEAM, til, badiiy ijod) singdirish.

- "Takomillashtirilgan ilk qadam" dagi amaliyoti: Loyihaga asoslangan faoliyatlar. Masalan, "Do'stlik uyasi" loyihasida bolalar birgalikda uya quradilar, bir-biriga yordam berish, materiallarni bo'lishish, kelishish va munozaralar olib borish kabi ko'nikmalarni o'zlashtiradilar.

2. Ishonaladigan va rag'batlantiruvchi muhitni yaratish:

- Maqsad: Bola o'zini xavfsiz, qadrlanayotgan va qulay his qiladigan muhitni shakllantirish.

- "Takomillashtirilgan ilk qadam" dagi amaliyoti: "Emotsional burchak" yaratish: Bu yerda bola o'z his-tuyg'ularini ifodalash, masalan, xafa bo'lsa, sevimli softoyishagining yonida o'tirib, o'z kayfiyati haqida gapirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Qoidalar va tartibni bolalar bilan birgalikda ishlab chiqish: Bu ularga adolat va jamoa mas'uliyatini tushunishga yordam beradi.

3. Modellashtirish va to'g'ridan-to'g'ri o'rgatish:

- Maqsad: Kerakli ijtimoiy ko'nikmalarni namoyish etish va mashq qildirish.
- "Ilk qadam" dagi amaliyoti: O'qituvchi tomonidan "Agar siz do'stingizning o'yinchoqini istasangiz, nima deysiz?", "Kechirasiz" so'zini qanday aytish kerak?", "G'alaba yoki mag'lubiyatni qanday qabul qilish kerak?" kabi vaziyatlarni o'ynab ko'rsatish va bolalarni ularni takrorlashga rag'batlantirish.

4. Individual va differensial yondashuv:

- Maqsad: Har bir bolaning individual, madaniy va rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish.

"Takomillashtirilgan ilk qadam" dagi amaliyoti: Xavotirli bola uchun kichik guruhdagi faoliyatlar, ishtirok etishga jur'ati yetmagan bola uchun kuzatuvchi rolini taklif qilish, har xil temperamentdagi bolalar uchun turli xil his-tuyg'ularini ifodalash usullariga imkon berish kerak.

PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR

Psixologik yondashuv - bu bolaning yosh xususiyatlariga mos ravishda uning psixologik jarayonlari (his-tuyg'ular, xulq-atvor, motivatsiya) bilan ishlashni nazarda tutadi.

1. Emotsional intellektni rivojlantirishga yo'naltirilgan yondashuv:

- Maqsad: Bolalarda o'z va boshqalarning his-tuyg'ularini taniy olish, ularni boshqara olish va hurmat qilish qobiliyatini shakllantirish.

- "Takomillashtirilgan ilk qadam" dagi amaliyoti:

- His-tuyg'ular lug'ati: "Men baxtliman", "Xursandman", "Xijolatdamisan", "Xafaman" kabi murakkabroq hislarni nomlash va ular haqida gapirish.

- "His-tuyg'ular kartochkalari" yordamida bola o'z kayfiyatini tasvirlay oladi.

- Hikoyalar o'qish va personajlarning his-tuyg'ularini muhokama qilish ("Nima uchun quyon qo'rqib ketdi?").

2. Ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasiga asoslangan yondashuv (L.S. Vygotsky):

- Maqsad: Bolaning rivojlanishi kattalar va tengdoshlari bilan ijtimoiy o'zaro munosabatlar orqali amalga oshadi.

"Takomillashtirilgan ilk qadam" dagi amaliyoti: O'qituvchi yoki boshqa bolalar bilan birgalikda bajariladigan vazifalar (masalan, puzzle yechish). O'qituvchi "qo'llab-quvvatlovchi qo'l" beradi - dastlab ko'rsatib beradi, keyin asta-sekin yordamni kamaytirib, bolani mustaqil bajarishiga imkon beradi.

3. Ijobiy psixologiya va xarakterning kuchli tomonlarini rivojlantirish:

- Maqsad: Kamchiliklarni tuzatish emas, balki bolaning kuchli tomonlarini (mehr-muhabbat, adolat, jasorat, egilmaslik) aniqlash va rivojlantirish.

- "Takomillashtirilgan ilk qadam" dagi amaliyoti: "Bugun qanday yaxshi ish qilding?" savoliga javob topish. "Sening do'stingga yordam berishing juda mehribonlik edi" kabi aniq va izohli maqtovlar.

4. O'z-o'zini tartibga solish ko'nikmalarini (Self-Regulation) Shakllantirish:

- Maqsad: Bola o'z his-tuyg'ularini, ehtiyojlarini va impulsiv xatti-harakatlarini boshqara olishni o'rganadi.

- "Takomillashtirilgan ilk qadam" dagi amaliyoti:

- "Sehrli Nafas" usullarini o'rgatish (g'azab yoki qayg'u paytida chuqur nafas olish).

- "Tana dam olish" - boshlang, qo'llaringizni silking, yelkalarizni tushing, chuqur nafas oling.

- Kutish va navbatni o'yinlar orqali o'rgatish.

"Takomillashtirilgan ilk qadam" dasturida pedagogik va psixologik yondashuvlar chambarchas bog'liq. O'qituvchi nafaqat bilim o'rgatuvchi (pedagog), balki bolaning ichki dunyosini tushunuvchi va unga yo'naltiruvchi psixolog rolini o'ynaydi.

Dasturning asosiy muvaffaqiyati - bu bolalarni:

- O'z his-tuyg'ularini tan olish va boshqarish (Psixologik jihat),
 - Ularni ijodiy va konstruktiv tarzda ifodalash (Pedagogik jihat),
 - Boshqalarning his-tuyg'ularini hurat qilish va ular bilan samimiy munosabat o'rnatish (Ijtimoiy jihat),
 - Muammolarni tinch yo'l bilan hal qilish (Ijtimoiy-psixologik jihat)
- ko'nikmalariga ega bo'lishlariga yordam berishdir.

MONTESSORI PEDAGOGIK TIZIMI

Mariya Montessorining yondashuvi bolaning mustaqilligi va o'z-o'zini tartibga olish qobiliyatiga asoslangan. Ushbu tizimda:

- Maxsus tayyorlash guruhi bolaning ijtimoiy faolligini rag'batlantiradi
- Bolalar o'z qarorlarini mustaqil qabul qilish orqali ishonch hosil qiladi
- Turli yoshdagi bolalar birga o'qish orqali o'zaro hurmat va yordamlashishni o'rganadio'rganadi.

PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR

Eriksonning psixososial rivojlanish nazariyasi

Erik Eriksonning nazariyasiga ko'ra, maktabgacha yoshdagi bolalar ikki muhim bosqichdan o'tadi:

1. Avtonomiya (mustaqillik) - Shubxa va uyat (2-4 yosh): Bu davrda bola o'z qobiliyatlariga ishonch hosil qiladi yoki shubxa va uyat hissini rivojlantiradi.
2. Tashabbus - Gunoh (4-5 yosh): Bola faollik va tashabbus ko'rsatishni o'rganadi yoki o'z harakatlari uchun gunoh his qilishi mumkin.

Gottmanning "His-tuyg'ular Maktabi"

Jon Gottman bolalarning emotsional aqlini rivojlantirish uchun quyidagi bosqichlarni taklif qiladi:

- Bolaning his-tuyg'ularini tan olish va ularni nomlash.
- His-tuyg'ularni boshqarish strategiyalarini o'rgatish.
- Empatiya qobiliyatini rivojlantirish.
- Muammolarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantirish.

AMALIY USULLAR VA METODLAR

O'yin asosida o'qitish

O'yin- bu bolaning ijtimoiy-emotsional dunyosini ifodalashning eng samarali usuli:

- Roliy o'yinlar bolalarga turli ijtimoiy rollarni o'rganish imkoniyati beradi.
- Hamkorlikdagi o'yinlar jamoa ishiga moslashishni o'rgatadi.
- Didaktik o'yinlar his-tuyg'ularni boshqarish ko'nikmalarini shakllantiradi.

HIKOYA VA ERTAKLAR ORQALI TERAPIYA

Terapevtik hikoyalar orqali bolalar:

- O'z his-tuyg'ularini taniy o'rganadi.
- Turli hayotiy vaziyatlarda qanday qilib harakat qilish kerakligini tushunadi.
- Empatiya qobiliyatini rivojlantiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarini shakllantirish - bu murakkab, ko'p qirrali jarayon bo'lib, u bolaning shaxsiy, oilaviy va ijtimoiy muhitining barcha tarkibiy qismlarini o'z ichiga oladi. Pedagogik va psixologik yondashuvlarning integratsiyalashgan qo'llanilishi, shuningdek, "Takomillashtirilgan ilk qadam" dasturining talablariga qat'iy rioya qilish bolalarning sog'lom ijtimoiy-emotsional rivojlanishini ta'minlashning kalitidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. "Takomillashtirilgan Ilk qadam" Davlat O'quv Dasturi 2021-yil 27-avgustda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining № 546-sonli qarori bilan tasdiqlangan.
2. "Rivojlanayotgan Bolalar" O'quv-metodik majmui (3-7 yosh). Toshkent, 2020.
3. Montessori, M. "Bolaning aqli" - Moskva, 2018.

4. Vygotskiy, L.S. "Tafakkur va Nutq" - Moskva, 2021.
5. Erikson, E. "Yoshlik va jamiyat" - Sankt-Peterburg, 2019.
6. Gottman, J., Dekler, J. "His-tuyg'ular maktabi: Bolangizning emotsional aqlini rivojlantirish yo'llari" - Moskva, 2020.
7. Landreth, G. L. "O'yin terapiyasi: Bolalar bilan ishlash san'ati" - Moskva, 2019.
8. Axutinova, V., Xudoyberdiyeva, D. "Maktabgacha Yoshdagi Bolalar Bilim Olish Faoliyatini Tashkil Etish" - Toshkent, 2021.

